

Dějiny a organizace TV a sportu 1

Kořeny antického světa a tělovýchovy

Školní rok: 2023/2024

První ročník, denní studium

Přednášející: Mgr. Václav Pechman

Kontakt: vasek.pechman@seznam.cz

Warm-up:

Pokuste se o interpretaci následujících termínů

Antické drama

Antické lázně

Antický ideál

Antický hrdina

Antický sloup

Antický bůh

KRÉTA, Mínojská kultura

První obyvatelé ostrova připlouvající z území Malé Asie (dnešní Turecko) již 5000 př.n.l.

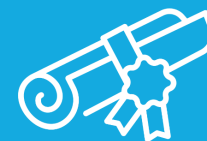
- Egejské moře + silné loďstvo = ochrana ostrova
- Mír zbavující obyvatele strachu z války, úrodná země zaručující snadnou obživu = umělecká díla znázorňující místo bohů, králů a vojevůdců zápasníky, atlety, akrobaty a tanečnice

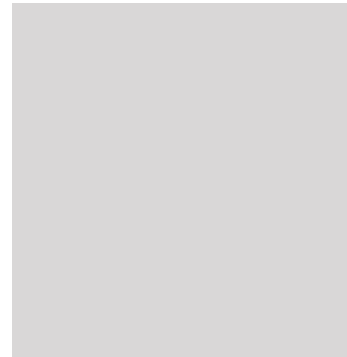
Palácová kultura – centrální administrativní správa s funkcí statistického úřadu (Lineární písmo typu B)

Náboženské slavnosti na počest Bohyně (symbolu plodnosti), jejímž vlivem se rodil a umíral Bůh (symbol vegetačního cyklu)

Zvláštní prostranství pro společenské události -> čtyřhranná prostranství ohraničená širokými schody = kaskádovité tribuny pro diváky

Býk jako hlavní oběť (Epifanie=vyvolání/zjevení božstva umocněné drogami, především opiem)

Tělesná kultura

Pohyb jako určující hnací síla života a veškerého bytí.

Sportovní výkon nejvyšší syntézou fyzických a duševních schopností člověka.

Hry naplňující slavnosti – ocenění krásy lidského těla a vnímání provedení pohybu.

Zápasy dvojic (především box, akrobacie (hadí muži), tanec, býčí hry)

Kultivovaný pohybový projev – ochranné pomůcky (helma zakrývající helmu a obličej), modifikace podle věku (hra chlapců s rukavicemi)

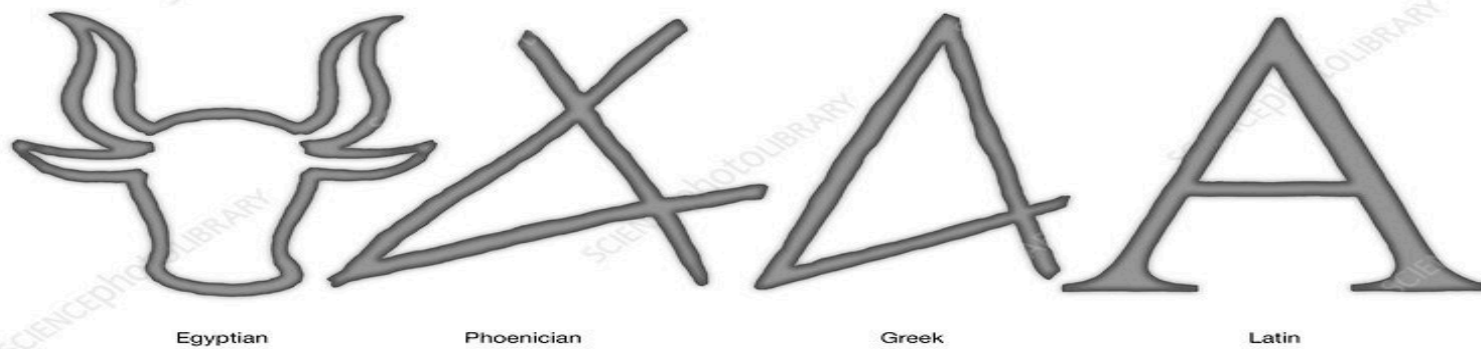
Býčí hry

původ v odchytu divokých býků, později skoky přes býka (ženy i muži)

A) Přímo proti rozzuřenému býkovi -> sevření za rohy-> prudký pohyb hlavy býka-> vyhození akrobata do vzduchu-> přistání na ruku nebo nohou na hřbetu zvířete -> seskok z býka na zem

Původ pojmu "salto mortale"

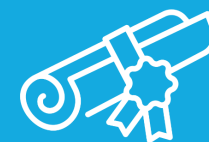
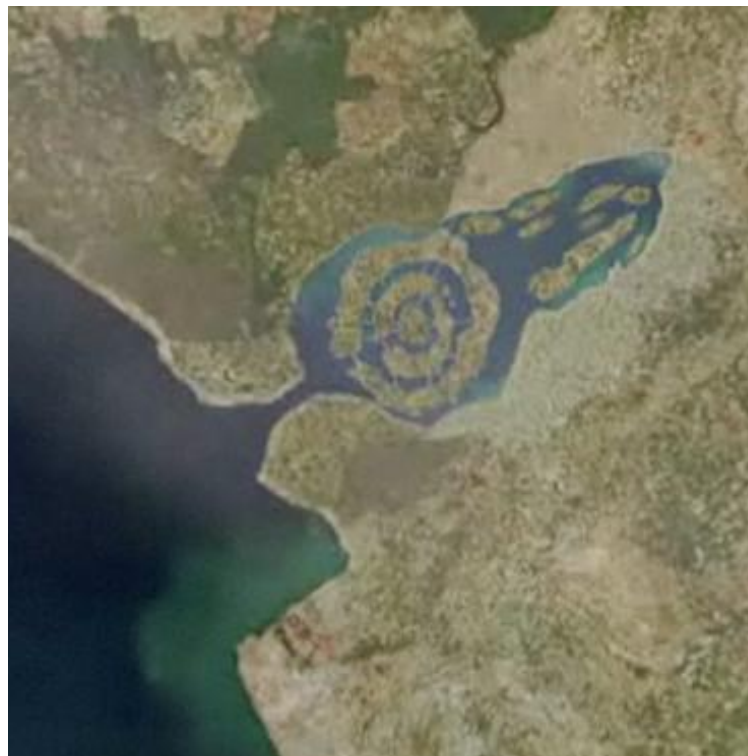
B) Nástup na zvíře ze strany-> uchopení za rohy a přeskočení celého býka na druhou stranu

<https://www.youtube.com/watch?v=TIMEU64eMXk>

**1470 př.n.l.: destruktivní přírodní katastrofa
(výbuch sopky na ostrově Théra – propad části
pevniny do moře -> vznik mýtu o bájně Atlantidě)**

Mykénská kultura (Mykény, Théby)

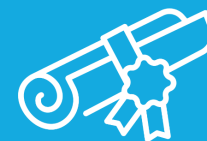
14.-13. století před naším letopočtem – přesun centra dění z Kréty na řeckou pevninu

- Vojenská povaha civilizace, opevnění kyklopskými hradbami, jejichž vznik připisovali lidé mýtickým jednookým obrům.

Aristokratický lov jako populární kratochvíle vyšších vrstev.

- Později závody spřežení (důkaz sociální rovnosti členů společnosti umožňující zapojení do závodivých forem měření sil)

1200 př.n.l. – vpád tzv. Mořských národů, rozbití kultury a kořenů civilizace („období temna“)

Temná staletí řeckých dějin (1200-800 př.n.l.)

- Chybějící doklady o zkoumaném období + úpadek životní úrovně
„Aoidoi“ potulní pěvci přechovávající tradice a povědomí -> přežívající lidová slovesnost navzdory ustupujícímu písemnému projevu-> později sepsány Homérem do podoby dvou básní Ílias a Odysseia (8. století př.n.l.)

<https://www.youtube.com/watch?v=v2pCwxCX2as>

- 30 000 veršů představující slavnou řeckou minulost (Statečnost jako nejvyšší ctnost, válečná kořist jako nejlepší důkaz statečnosti)

23. zpěv eposu Ílias – Achillem vyhlášené pohřební hry na počtu Patroklovi „Áthla epi Patrokló“ (700 veršů připomínající sportovní reportáž (vyspělá organizace, existence pravidel, popularita sportovních klání)

- Sportovní závody jako forma tryzny za zemřelé, ceny pro účastníky = válečná kořist: zlato, železo, trojnožky, vázy, měsidlo, sekery, kotle, koně, mezci, zajatkyně

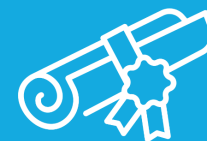
Nejprve rychlonohým jezdcům skytl v odměnu skvostnou
dívku přivést si domů bezvadná díla znající,
dále dvaadvacetiměrnou trojnožku prvému
dvou o uchách; a druhému za odměnu klisnu zas určil
šestiletou, divokou a mulí mláďátko nosící;
čistonový určil měděnec zase jezdcí třetímu
překrásný čtyři míry mající, tak zcela lesklý;
dále dvě hřivny zlaté stanovil skytnouti čtvrtému
a dvojitou pátému za dar skytl číši nedotklou.

Všichni tudíž po koních biče své pozdvihli najednou, po hřbetě šlehli po té opratmi a vzkřikli pobídkou důraznou; a honem koňové pryč uháněli plání rychle lodí opodále,^[17] a pod prsy stoupaje vzhůru prach se zvedal hustý jako mrak nebo víchřice temná, a spolu hřívý jejich s vánkem zavlávaly větru. Korby jejich brzy jsou se dotýkaly již mnohoživné země a do vzduchu zas se vymrštily. Závodníci na svých stáli vozích; každému burácelo srdce dychtícím po výhře; volal na své koně každý hlasně, kteří rovinou v letu pádili uprašujícíe.

S hrůzou pak pomyslel na to, že nemá žádnou taktiku, je myšlenkově nepřípraven a z těch všech dojmů i unaven. Co teď, a hlavně, co v příštích minutách? Už hezkou řádku běžců udolal svým tempem na trati, zkusí to i na Heina – podle prostého: kdo uteče, vyhraje. Po výstřelu to napálil. Stále byl první, jenže nebyl sám; cítil na svých zádech soupeřův dech a v podvědomí slyšel jeho kroky. Trvalo to zatím krátce, ale jemu se to zdálo nekonečně dlouho; chtěl by Fina setřást jako únavu, která se mu začínala hromadit ve svalech. Přidává, skloní nezvykle hlavu, nahlas si odfrkne a běží kus se skloněnou hlavou jako těžký tažný kůň. Pak nasadí trháč, jenže se nic nestane, právě naopak, křik hlediště roste v uragán: Heino nastoupí a v čele nadiktuje ještě pronikavější tempo. V následujících minutách se děje něco, co je ojedinělé ve vytrvaleckých bězích. Předbíhají se zhruba po dvou stech metrech, každý chce vést a zníčit nervy a fyzickou sílu toho druhého. Při tom všem jsou jako dva nerozumní kluci, do skutečného cíle chybějí ještě dva kilometry.

Plná bedna šampaňského

Jal se hanebně mu lát' rychlý Oiléovec Aias:

„Ídomenée, co jen to tlacháš? Tuze ještě podále
poskoční koňové se ženou po pláni po širé.

Vždyť přece nejmladší v Argejském národě nejsi,^[20]

a z hlavy svit ti očí nejbystřeji neplane více;

vždycky jsi prostořeký hovorem. Věru netřeba tobě

býti drzomluvným; mužové přítomni tu lepší.

Přednější jsou klisny dosud, jež dřív byly právě;

Eumélos jich pán a v rukou sám opratě třímá.“

Odvece pak mu slovem Krétů vojevůdce rozezlen:

„V hádkách mistře pravý, pomlouvači, jinde jsi ve všem
poslední z Danaův, nevlídné myslí jsi vezdy.

Nuž tedy o měděnci nebo o trojnožku se sadme;

Atreovec pak rozhodčí buď náš Agamemnon,

čí koně jsou prvními, abys toho pykaje doznal.“

Thustý pan se nemohl utísit. Skakal jako diablo, maval kloboukem a volal „góól“ zpěným hlasem.

Eman pozoroval jeho počínání s rostoucí nelibostí. Jeho žižkovské srdce bylo beztak naplněno zármutkem, neboť jak soudil,

„ta branka byla k chycení, ostatně soudce měl pískat, neboť Junek stál v ofsajdu.“

Pravil k tlustému občanu: „Heleďte, mladej pane, tady nejste na žádný schůzi! Pozorujte zápas a nerušte!“

„Co vy mně máte co povídat?“ ozval se ten pán podrážděně. „Já vím, co se smí!“

„Chovejte se jako sportovně vyspělý obecnstvo!“ napomínal Eman.

Tlustý muž neodpověděl, ale pohlédl vytřeštěným zrakem na hřiště a zařval: „Pleticho, za tebou!“

„Nenapovídejte, já vám to říkám!“ řekl Eman chmurně.

„A vy mi řekněte,“ ohradil se tlustý muž, „co si to tak berete? Já si zaplatil jako vy, a tak můžu mluvit.“

„Doví, esli jste platil,“ odvětil Eman s lehkou drzostí, „takový, co nejvíc řvou, ty maj jistě volňáska. To jsou ty pravý. Známe to.“

„Já nejsem na vaše řeči dělanej. – Šoltys, neotálej a přehraj!“

Muži v ofsajdu

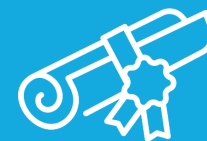

https://www.youtube.com/watch?v=jbQt_9SgIxE

„Přístup, kdo dvouuchou číš má úmysl odnésti odsud,
neboť mezka, to pravím, si sotva kdo odvede jiný,
zvítěze v pěstním boji — jsemť já z vás nejlepší ze všech.“

Svému partneru, který by se přihlásil, však současně vyhrožoval:

„Na hadry roztrhám tělo a všechny mu rozdrtím kosti!
raději ať pohřebníci zde na místě čekají na něj,
aby ho odnesli odsud, až pod mýma rukama padne!
Pravil, i utichli všichni a mrtvé nastalo ticho.“

Řecké městské státy

Demokracie (demos=lid, kratos=síla, vláda)

Polis (městský stát) = centrum s veřejným a náboženskými budovami obývané společně aristokracií, obchodníky a řemeslníky

- Cca 800 př.n.l. – návrat písma na řeckou pevninu

Společnost těžící z masy bezprávných otroků vytvářející blahobyť pro menšinovou část plnohodnotného řeckého obyvatelstva

- Privilegovaná vrstva zbavená každodenních povinností -> prostor a čas na seberealizaci, studium přírody a společnosti, pěstování kultury a umění, kultivace těla a politické záležitosti
- Plnoprávní občané měli právo a zároveň povinnost zapojit se do řízení společnosti, což vyžadovalo vzdělanost (kulturní a politický přehled) jako produkt soustavné výchovy a propracovaného vzdělávacího systému.

Do té doby tělesná zdatnost výhradní doménou aristokracie (symbol sociální nadřazenosti)

<https://www.youtube.com/watch?v=hz4NW0TKP0g>

Sparta

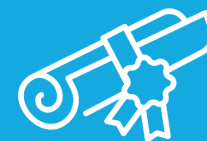
Zemědělský stát kmene Dóřů závislý na práci zotročených původních obyvatel (Heilótů).

Půda a porobené obyvatelstvo patřilo celému kolektivu, nikoliv jednotlivcům.

- Zvyšování blahobytu možné jen skrze rozšiřování obdělávané půdy a zvyšováním počtu Heilótů => militarizace společnosti + výchova tvrdých válečníků se silným vlasteneckým cítěním a pokrevním přátelstvím
- Spartáné tvořili pouze 10% populace -> ovládaná území kontrolována silou -> mobilizace plnoprávné mužské populace -> poprvé možnost tělesného výcviku přiznána všem bez rozdílu -> zajištění dostatečné vojenské moci pro udržení nadvlády

Vojenská disciplína = jednota a rovnost všech svobodných Spartánů

Výchova = tělesná cvičení, vojenský výcvik, otužování, hudba, tanec, sborový zpěv (s cílem podpořit bojového ducha, nikoliv esteticky kultivovat)

v závodech v běhu či v zápasech, není ničím krása, bohatství a výmluvnost v porovnání k jedině, nejdůležitější a rozhodující vlastnosti — statečnosti v boji, neznající slitování s nepřítelem. To je pro něho pravá a jediná areté.

„. . . Neboť zdatným [agathos] se stát nemůže ve válce muž, jestliže odvalu nemá se na krev a vraždění dívat, poblíže nepřátel stát se zbraní vztaženou vpřed. Toť jest nejvyšší ctnost [areté], toť nejlepší pro lidi cena . . . Kdokoli tedy jsi muž, teď slyš, a nechabna v boji, vrcholu zdatnosti [areté] té chrabře se dojíti snaž! . . .“¹²⁾

V Tyrtaiových básních zaznívá současně i další tón. Pevné sepětí jednotlivce s rodnou obcí — se Spartou. Do tohoto sepětí se prolíná láska k vlasti, vědomí osudové sounáležitosti, závislosti na obci a tudíž i příkaz bezpodmínečné poslušnosti a podřízení se zájmům obce. Nejvyšším výrazem tohoto sepětí jednotlivce s polis — je obětování vlastního života pro rozkvět a blaho obce. A polis se každému takovému hrdinnému bojovníkovi odmění oceněním nejvyšším: Zajistí mu slávu a nesmrtelnost.

„Kdo pak v předních řadách se skácí a milého žití pozbude, proslaviv tak otce i město a lid, . . . pro toho stejně mladý i starý se rozplývá nářkem, strastná touha a žal doléhá na celý stát . . . Nikdy pak nezajde sláva i jméno a památka jeho: nezmírá, věčně je živ, třebaže pod zemí dlí . . .“¹³⁾

Pojetí fyzické zdatnosti, krásy, bohatství a výmluvnosti skrze ideologii Sparty (básník Tyrtaios)

Tělesná kultura Sparty

Stejná výchova pro chlapce a dívky (7-18 let) v internátních zařízeních

=> cíle: NAPROSTÁ POSLUŠNOST, VYTRVÁNÍ VE STRASTECH, VÍTĚZSTVÍ V BOJI

- Do 6. století před naším letopočtem: Sparta nejmocnější stát v Řecku díky nejlepší fyzické zdatnosti jejích obyvatel
 - a) Permanentní válečný stav, jednostranné zaměření společnosti, umělá organizace společenství znevažující hodnoty rodiny
 - b) Paralelní omezování osobní svobody, paralýza samostatné aktivity a komplikace rozvoje tvůrčích sil + potlačení tendencí zavádět institut soukromého vlastnictví)

Např. zákaz oběhu peněz a drahých kovů = úpadek řemesel, výtvarného umění a kultury

- Po 6. století před naším letopočtem: rapidní snížení objemu populace Sparty -> úroveň porodnosti neschopná kompenzovat neustálé ztráty na životech

(Dominance Sparty na olympijských hrách pouze do doby, než státní zřízení zcela odmítlo sport jako neúčelný ve vztahu k vojenskému výcviku -> po 6. století před naším letopočtem mizí jména zástupců Sparty z přehledů vítězů.)

Athény

Ekonomicky významné obchodní a výrobní centrum

- vzrůstající společenský vliv řemeslníků a obchodníků

Druhá polovina 7. století -> Solónovy reformy: rozdělení společnosti do čtyř majetkových tříd – všichni obyvatelé získali právo na tělesnou výchovu („Otrok nechť necvičí a nenatírá se olejem“)

třída	zařazení ve vojsku	účast na sněmu	účast v radě pěti set	možnost být úředníkem	možnost být archontem
1.	jezdci	ano	ano	ano	ano
2.	jezdci	ano	ano	ano	ne
3.	těžkooděnci	ano	ano	ano	ne
4.	lehkooděnci, veslaři	ano	ne	ne	ne

Kalokaghatie, kalos (krásný) kai (a) agathos (dobrý) = ideál harmonického souladu tělesné i duševní

Všestranná a harmonická výchova

Tělesná kultura v Athénách

I) Gymnastika (tělesná cvičení, branná výchova, hry), až 50% edukačního procesu vzhledem k potřebám doby

II) Muzika (hra na lyru a píšťalu, tanec, zpěv)

III) Gramatika (čtení a psaní)

Vzdělávací systém (prakticky vyloučeny dívky, vychovávány doma k budoucí roli matky a manželky):

- 7-14 let - škola gramatistů (zpoplatněná): číst, psát, počítat

+ škola kitharistů (zpoplatněná): hudba, zpěv, rétorika

- 14 let - Palaistra, zápasnická škola (bezplatná), *palio=zápasím*

= tělesné cvičení, plavání, pohybové hry

- 14-18 let - gymnázia (bezplatné): veřejný škola hrazená státními prostředky, *gymnos= nahý*

= příprava na závody, filozofie, politika, literatura, řečnictví, státní správa

+ centrum výchovy, vzdělání a politického života města

- 18-20 let = efébie, povinná vojenská služba

Po dovršení celého systému udělení statusu plnoprávného občana.

Politický systém

- Lidové shromáždění (všichni svobodní Athéňané)
- Stratégové (10 vojenských velitelů)
- Archónti (9 náboženských a soudních představitelů, na 1 rok)
- Rada 500 (losem určení zástupci plnící kontrolní funkci celé polis)

Časově omezené funkce, rovnováha sil, finanční kompenzace za výkon funkce.

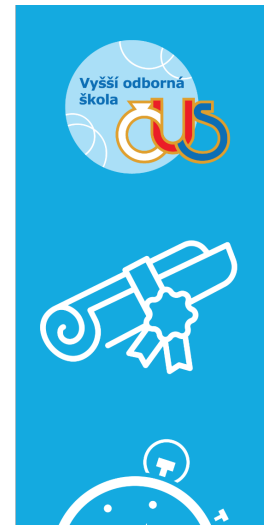
"Máme ústavu, která neshlíží v zákonech sousedů, ba spíše jsme sami vzorem pro jiné.....její jméno je demokracie, protože není věcí několika, nýbrž většiny....nikomu se nedostává v obci větší cti pro jeho společenskou příslušnost než pro jeho osobní přednosti."

(Periklés o podstatě Athén)

Řecko-Perské války

- **Bitva u Marathonu (490 př.n.l.)**
 - rozvinutá ekonomika -> skvělé zbraně
 - Běh v plné zbroji (hoplítodromos na OH)
 - Feidippidés (posel s výsledkem bitvy do Athén)
- **Bitva u Thermopyl (480 př.n.l.)**
- **Bitva u Salamíny (480 př.n.l.)**
 - námořní bitva
 - výstavba lodí v rekordně krátkém čase
 - Řekové uměli doplatat na pevninu
 - Peršané z potopených lodí tonuli
 - “Neumí číst, ani plavat.“
- **Bitva u Salamíny (479 př.n.l.)**
 - dokonalá organizace umožňující překonat početní převahu

Vztah k lidskému tělu

Tělo jako podstata bytí a zdroj existence => mimořádná péče

Neprocvičená a neopálená těla znakem barbarství, stejně jako stud z nahoty.

Nahota vyrovnává majetkové rozdíly, oděv odráží a zvýrazňuje ekonomický status.

Tělesné sebepojetí vyjadřuje plodné sebevědomí, nevychází z pýchy ani pocitu nadřazenosti.

https://www.youtube.com/watch?v=i_kMOjk9PC8

Závěrečné opakování

Jakým způsobem se do vývoje civilizace promítne skutečnost, že se odehrává na ostrově?

Co předcházelo tradici býčích her a nakolik se tyto aktivity přenesly do současnosti?

Které podmínky museli účastníci splnit, aby se mohli zapojit do závodivých forem soutěžení?

Jaké prvky současného sportovního klání jsou vysledovatelné v eposu Ílias a Odysseia?

Díky čemu byla privilegovaná vrstva obyvatel městských států zbavena každodenních povinností?

Proč byl život ve Spartě výhradně vojensky orientován?

Jaké jsou otisky principu kalokagathie v athénském systému výchovy?

Jak poznám na obrázku řeckého otroka a proč?

